

Kanaatimizce ilahî isimler, İbn Arabî metafiziğinin en önemli unsurlarından biridir. Düşünürümüz, ilahî isimleri şahısları birbirinden ayırt etmek için kullanılan Zeyd, Cafer, Amr ve Halid gibi sadece isimlendirileni tanımamızı sağlayan sözler olarak görmez. Ona göre ilahî isimler bilen, irade eden, her şeye gücü yeten, cezalandıran, intikam alan gibi bir takım anlamları gösteren delillerdir.²⁸⁰

İbn Arabî ilahî isimleri, zata, sıfata ve fiile delalet edenler olmak üzere üç kısma ayırarak inceler. Düşünürümüze göre, isimlerin bir kısmı zata delalet eder, el-Evvel (ilk) ve el-Ahir (son) gibi. Bir kısmı sıfata delalet eder, el-Alîm, el-Habîr (her şeyden haberdar olan), eş-Şekûr (kullarının şükürünü kabul eden) ve el-Kâdîr (her şeye gücü yeten) gibi. Bir kısmı da fiile delalet eder, el-Halik (yaratan), er-Râzık (rızkı veren) gibi. Ancak Rab ismi gibi bazı isimler vardır ki ortak anlamları sebebiyle iki ve üç kısmı birden kapsar. Şöyle ki Rab ismi, zat olarak sabit olan, fiil olarak ıslah eden, sıfat olarak da sahip anlamına gelmektedir.²⁸¹

İbn Arabî'ye göre Tanrı'nın her türlü fiil ve etkinliği ilahî isimler sayesinde gerçekleşir. Yani onlar, Tanrı bakımından her türlü yaratma ve eylemin de kaynağı durumundadır.²⁸² İbn Arabî'nin ilahî isimlere ilişkin bu düşüncesi Endülüslü sûfi Ebu'l Kasım b. Kasî'ye²⁸³ dayanır.

Kasî'ye göre her ilahî isim, iki tür anlama ve delaletle sahiptir. Öncelikle her isim zata delalet etmesi söz konusudur. Bu yönüyle bütün isimler, ortak bir anlama sahiptir. İkinci olarak her bir isim sadece kendisiyle ilgili bir anlama delalet eder. Bu yönüyle de her isim diğerinden ayrılır. Böyle bir düşüncenin temelinde “İster Allah, ister Rahman diye dua ediniz. Hangi isimle dua ederseniz en güzel isimler O'nundur.”²⁸⁴ ayeti vardır. Bütün ilahî isimler, içirme yoluyla diğerlerinin anlamlarına da sahip olduğundan Allah'a, farklı isimleriyle dua etmek sonucu değiştirmez. Bir hasta, şifa bulmak için er-Rahman diye dua edebileceği gibi eş-Şâfi diye de dua edebilir. Çünkü er-Rahman ismi, aynı zamanda zata delalet etmesi yönünden eş-Şâfi'nin anlamını dolaylı olarak kapsar. Bu durum bütün ilahî isimler için söz konusudur.²⁸⁵ Bundan dolayı İbn Arabî şöyle demektedir:

Örneğin suda boğulmakta olan kimse “Ya Allah” dediği zaman, bu “ya Gayyas” yardım eden veya “ya Munci” kurtarıcı “ya Munkiz” kurtarıcı demektir. Ağrıları olan biri “ya Allah” dediği zaman bunun anlamı “ya Şafi” şifa veren veya “ya Muafi” sağlık bahşeden ve benzeridir.²⁸⁶

İkinci olarak her bir ilahî isim, sahip olduğu bir hakikat sebebiyle başka bir ilahî isimden

farklılaşır.²⁸⁷ Örnek vermek gerekirse, el-Hâdî, eş-Şâfî, er-Rezzâk, el-Mün'im gibi isimler âleme ve âlemdekilere nimet veren isimlerdir. Buna karşılık el-Kâbız, ed-Dârr, el-Muazzip gibi isimler ise âleme belirli bir zarar veren isimlerdir. Her olumlu anlama sahip ismin karşılığında, olumsuz anlam taşıyan bir isim bulunmaktadır.²⁸⁸ İşte ilahî isimlerdeki bu farklılık, âlemdeki iyi-kötü, güzel-çirkin, faydalı-zararlı gibi durumların gerçek sebebidir.²⁸⁹

İbn Arabî'ye göre, ilahî isimler âlemin varlık sebebi olmasının yanında âlemde egemen ve etkin olan yegâne şeylerdir.²⁹⁰ Bu durum âlemdeki zarar ve fayda veren şeyler ile göreceli kötülük durumları için de geçerlidir. Şöyle ki ed-Dârr, elem veren veya acı ve ızdırap sebeplerini yaratan demektir. en-Nâfi' ise, lezzet ve zevk sebeplerini veren demektir. Bu maddî ve manevî bütün alanlarda söz konusudur. ²⁹¹

Bu bağlamda olmak üzere İbn Arabî, Fütûhât-ı Mekkiye'de geçen ve şeyhi Ebû Abdullah'ın Allah tarafından imtihan edildiği hikâyeyle Tanrı-âlem ilişkisi bağlamında zarar ve fayda verenin sadece Allah olduğunu göstermeye çalışır. Şöyle ki:

Şeyhimiz Ebû Abdullah el-Gazzâl, Meriyye'deki seyr-ü sülûku esnasında şeyhi, devrinin edibi Ebû Abbas el-Arif'in meclisinden çıkmıştı. Ebû Abdullah, ormanlık bölgeden mahallesine doğru giderken meradaki bütün bitkilerin yararlarını kendisine söylediğini görmüştü. Söz gelimi bir bitki veya ot kendisine şöyle der: "Beni al, çünkü ben şuna faydalıyım, şu zararı uzaklaştırırım." Böylece kendinden geçmiş ve ona sevgi duyarak ve ona yaklaşıp bütün bitkilerin nida edişinden hayrette kalmış. Ardından şeyhine dönmüş, durumu ona bildirince, şeyhi şöyle demiş: "Bize bunun için hizmet etmedin. Bitkiler sana yarar ve zarar veren olduklarını söylerken, ed-Dâr (zarar veren) ve en-Nâfi' (fayda veren) aklına gelmedi mi?" bunun üzerine şöyle demiş: "Efendim, tövbe." Şeyhi şöyle der: "Allah seni denemiş ve imtihan etmiştir. Ben sana sadece Allah'a ulaşmayı gösterdim, başkasına değil. Senin tövbenin doğruluk ölçüsü tekrar o yere gidip tövbende dürüst isen, daha önce seninle konuşan bitkilerin artık konuşmamasıdır. Ebû Abdullah el-Gazzâl, sesleri işittiği yere dönmüş, duymuş olduğu seslerden hiç birini duymamış, bunun üzerine Allah'a şükür secdesi yapmış, şeyhine dönmüş ve durumu ona bildirmiş.²⁹²

İbn Arabî bundan dolayı, "Hiçbir şey, O, olmaksızın fayda ve zarar veremez, konuşamaz, hareket edemez."²⁹³ demektedir. İbn Arabî'ye göre, bütün ilahî isimlerin varlıkta ortaya çıkacağı bir yön vardır. Zira ona göre, ulûhiyette işlevsizlik imkânsızdır.²⁹⁴ İçinde yaşadığımız âlem ilahî isimlerin otoritesi ortaya çıksın diye yaratıldığı için²⁹⁵ belâ ve kötülük olarak nitelenen şeylerin bu âlemde olması zorunludur.

İbn Arabî'de ilahî isimler, Tanrı-âlem ilişkisinin de başlangıcı olarak görülmektedir. Şöyle ki, ilahî isimler, varlığa hakikatleri vermek isterler; yani kendisinde kemallerinin ortaya çıkacağı ve gerçekleşeceği dışsal bir mazhar talep ederler. Bu mazhar ise âlemden başka bir şey değildir. Bundan dolayı her türlü varlık, ilahî isimlerin eserleridir.²⁹⁶

İbn Arabî, bu hususu Fütûhât'ta şöyle anlatır:

İsimler isimlenenin mertebesinde toplanıp hakikat ve anlamlarına baktı. Böylelikle kendi ürünleriyle varlıkları birbirinden ayırsın diye hükümlerinin gözükmesini istemişlerdir. Çünkü yaratan -ki o takdir edendir-, Bilen, Yöneten, Ayırtıran, Var eden, Suret veren, Rızıklandıran, Canlandıran, Öldüren, Varis eden, Şükredilen, kısaca bütün ilahî isimler, kendi zatlarına bakmış ve yaratılan, yönetilen, ayırtırılan, rızıklanan kimseleri görmemiş, bunun üzerine şöyle demişlerdir: Hükümlerimizin kendilerinde ortaya çıkıp otoritemizin görünmesini sağlayacak dış varlıklar var oluncaya kadar nasıl etkin olabiliriz ki? Böylece dış varlığı zuhur edince âlemin bazı hakikatlerinin kendilerini talep ettiği ilahî isimler, el-Bari ismine yönelmiş ve şöyle demişlerdir: “Umulur ki, hükümlerimizin ortaya çıkması ve otoritemizin gerçekleşmesi için bu dış varlıkları yaratırsın. Çünkü bizim bulunduğumuz mertebe, bizim tesirimize konu olmaz.” Bunun üzerine el-Bari şöyle der: “Bu talep, el-Kadir ismine yönelmelidir. Çünkü ben de onun kapsamı altındayım.” Meselenin aslı şuydu: Yokluk halindeki mümkünler, horluk ve muhtaçlık halinin diliyle ilahî isimlerden şunu talep eder ve şöyle derler: Yokluk, birbirimizi görmekten ve üzerimizde bulunan size ait zorunlu hakları anlamaktan köreltti. Dış varlığımızı ortaya çıkarıp bize varlık elbisesi giydirderseniz, bizi böylece nimetlendirmiş olursunuz.

Biz de size yaraşan saygı ve hürmeti yerine getiririz. Sizin de bizim bilfiil ve uygunluk bakımından bizde otorite sahibisiniz. Sizden istediğimiz şey, bizimkinden daha çok sizin için geçerli bir istektir. Bunun üzerine isimler şöyle der: “Mümkünlerin söylediği doğrudur.” Ardından o dileği yerine getirmek için harekete geçerler.²⁹⁷

Burada şu husus ifade edelim ki İbn Arabî'ye göre, ilahî isimlerin mümkünlerde tesire olan ihtiyaçları, mümkünlerin ilahî isimlere olan ihtiyaçlarından daha fazladır. Çünkü ilahî isimler ancak eserlerinin ortaya çıkmasıyla bir otorite sahibi olmakta ve mümkünlere tesir etmekle nimetlenmektedirler.²⁹⁸

İlahî isimlerle ilgili olarak değinmemiz gereken önemli bir husus da isimler arasındaki derece farkıdır. İbn Arabî'ye göre, ilahî isimler arasında derece farkı söz konusudur. Bir kısmı, diğerlerine dayanırken bir kısmı, diğerleri üzerinde otorite ve hüküm sahibidir. Bir kısmı, ilgi

bakımından daha genel olup âlemde diğerlerine göre daha etkindir.²⁹⁹ Düşünürümüz, isimlerin diyalogunda bu hususu şöyle açıklar:

İlahî isimler, el-Bari isminin tavsiyesiyle kendisine yönelince el-Kadir ismi şöyle der: “Ben el-Mürîd isminin ihatası altındayım. Dolayısıyla o belirlemeden herhangi birinizi ortaya çıkaramam. Bir mümkün, Rabbinden kendisine bir emir gelmedikçe beni bir şeye zorlayamaz. Allah olmasını emrederek kendisin ol dediğinde ise mümkün kendiliğinden beni zorlar. Ben de onu var etmeye yönelir ve o esnada onu yaratırım. Gidiniz, el-Mürîd ismine başvurunuz. Belki o tercih eder ve varlık yönünü tahsis eder. Bu durumda ben, emreden ve konuşan bir araya geliriz ve sizi var ederiz. İsimler el-Mürîd ismine başvurur ve şöyle derler: el-Kadir isminden dış varlıklarımızı yaratmasını istedik. O da isteğimizi sana havale etti. Sen ne dersin? El-Mürîd ismi şöyle der: el-Kadir doğru söylemiş! Fakat el-Âlim isminin sizin hakkınızdaki hükmü hakkında bilgim yoktur: Acaba onun bilgisi, sizi dışta var etmeyle mi ilgilidir ki, biz de o bilgiye göre varlık yönünüzü yokluğa tercih edelim; yoksa bunu takdir etmemiş midir? Ben, el-Âlim isminin hükmü altındayım. Ona gidiniz ve talebinizi ona bildiriniz. Bunun üzerine el-Âlim ismine gidip el-Mürîd isminin söylediğini iletirler. el-Âlim, onlara şöyle der: el-Mürîd doğru söylemiş! Benim bilgim, sizin dışta var olmanızı belirlemiştir. Fakat edebe uymak lazım! Çünkü bize egemen olan bir mertebemiz vardır. O da Allah ismidir. Dolayısıyla O’nun katında toplanmamız gerekir. Çünkü orası toplanma mertebesidir. Böylece bütün ilahî isimler Allah mertebesinde toplanır. Allah ismi şöyle der: Nedir bu haliniz? Onlar da durumu Allah ismine bildirir. Allah ismi ise onlara şöyle der: “Ben hepinizin hakikatlerini bir arada bulunduran bir isim olduğum gibi isimlenene de delil olan benim.³⁰⁰

İsimlerin böyle konuşmasının sebebi şudur: Allah ismi, tüm ilahî isimleri potansiyel olarak içerir ve âlemde etkin olan her isim, Allah isminin vekili olarak ortaya çıkar.³⁰¹ Örnek olması açısından Hz. Eyyûb’un hikâyesini verebiliriz. Kur’an-ı Kerim’de anlatıldığı üzere Hz. Eyyûb Allah’a: “Bana zarar temas etmiştir.”³⁰² diyerek yakarır. Esasen Hz. Eyyûb, bu yakarmasıyla ed-Dârr isminin görevden alınıp hükmünün kalkmasını istemektedir. Allah bu yakarmaya karşı kayıtsız kalmaz ve ed-Dârr isminin hükmünü ortadan kaldırıp azleder ve yerine en-Nafi’ ismini görevlendirir. ed-Dârr isminin yol açtığı sıkıntı böylelikle ortadan kaldırılmıştır.³⁰³

Bu bölümde son olarak ilahî isimlerle ahlak arasındaki ilişkiye değineceğiz. İlahî isimler, aynı zamanda Allah’ın ahlakıyla ahlaklanmak anlamında ahlakî yetkinliğe ulaşmanın da ideali olarak görülmektedir. Allah’a ait isim ve sıfatlarla ahlaklanmak ilahî ahlak olarak adlandırılır.³⁰⁴ Bu hususa örnek olması açısından es-Sabûr ve et-Tevvâb isimlerini örnek olarak verebiliriz. Şöyle ki, Allah, kullarını belâ ile sınar. İnsan, belâ ile sınandığı zamanlar da isyan etmeyip belâyâ karşı sabrederse Allah’ın sevdiği es-Sabûr olur.³⁰⁵ Aynı şekilde bir insan, kendisine bir kötülük yapıldığında, bu kötülüğe kötülükle değil de iyilikle karşılık vererek Allah’a dönerse o zaman da et-Tevvâb olarak isimlendirilir.³⁰⁶ Bu durum bütün isimler için geçerlidir.

İbn Arabî'nin, âlemdeki kötülüğün kaynağının ne olduğu meselesinde de oldukça net görüşlere sahip olduğunu görmekteyiz. Düşünürümüze göre, kötülük olarak ifade ettiğimiz şeylerin varlık sebebi, ilahî isimlerden başka bir şey değildir. İbn Arabî, bu durumu şöyle açıklamaktadır:

Ulûhiyet, âlemde belâ ve afiyet olmasını gerektirir. el-Muntakim (intikam alıcı) isminin varlıktan silinmesi, el-Gafûr (mağfiret eden) veya Zü'l afv'ın (affedici) veya el-Mün'im'in (nimet verenin) kalmasından öncelikli değildir. Herhangi bir isim hükümsüz kalsa idi, işlevsiz kalırdı. Hâlbuki ulûhiyette işlevsizlik imkânsızdır. Dolayısıyla isimlerin eserlerinin olmaması imkânsızdır.¹⁸²

İbn Arabî'nin varlık anlayışına göre, varlık sırf hayır ve iyilik olduğu gibi herhangi bir şekilde yokluğun karşıtı da değildir.¹⁸³ Varlıkta, Allah'a ait bir yönün bulunmadığı hiçbir hal yoktur. Düşünürümüze göre, el-Kuddûs ismi varlığa eşlik ettiği için varlıktaki her şey temizdir.¹⁸⁴ Öyleyse, iyi-kötü güzel-çirkin faydalı-zararlı gibi durumlar nereden kaynaklanmaktadır? İbn Arabî'ye göre, âlemin varlık sebebi, Allah'ın bilinme arzusudur. Şöyle ki, ilahî isimler, kendi eserlerini görmek istemiş böylece âlem meydana gelmiştir. Bu açıdan iyi olsun kötü olsun güzel olsun çirkin olsun yararlı olsun zararlı olsun her türlü varlık ilahî isimlerin eseridir.¹⁸⁵

İlahî isimler, tek bir hakikati göstermek için konulmuş ise de her bir ismin kendisine mahsus bir etkisi vardır.¹⁸⁶ Âlemin aslı ve nedeni olan ilahî isimlerin kendilerine özgü bir etkisi ve farklılığı sebebiyle âlemde iyi-kötü, güzel-çirkin, faydalı-zararlı şeklinde farklılıkların ortaya çıkması söz konusu olmuştur.¹⁸⁷ Ancak, şunu belirtmek gerekir ki, bunların hepsi, ilahî isimlerin mazharları olması sebebiyle eşittir. Âlemdeki iyi-kötü, güzel-çirkin, faydalı-zararlı şeylerin varlığı Allah'a göre hikmet olup iyi-kötü, güzel-çirkin, faydalı-zararlı gibi durumlar ancak göreceli olarak var olup bize göredir.¹⁸⁸ İlahî isimlerin âlemdeki işlevselliğinin ortaya çıkması, İlahî isimlerin Zat'tan kendi eserlerini dışta var etmesini istemeleri ve kendi eserlerini dışta görememekten dolayı duydukları sıkıntıyı dile getirmeleriyle başlar. Zat da, ilahî isimlerin bu isteğini uygun görür ve isimlerin eserlerinin dışta var olması taleplerine olumlu karşılık verir. Böylece, bütün isimlerin eserleri âleme yayılır. Bu isimler arasında, er-Rahman, el-Vedud, el-Gaffar gibi Allah'ın cemâlini ve kullarına şefkatini içeren özü gereği rahmet anlamı taşıyan cemâl isimleri bulunduğu gibi, el-Muntakim, el-Mudill gibi âlemde insanların kötü diye niteleyebilecekleri bir takım şeylerin dayandığı celâl isimleri de vardır.¹⁸⁹

İbn Arabî'ye göre Allah, kendisini, bize, cemâl ve celâl isimlerine sahip bir varlık olarak tanıtmıştır. Ona göre Allah ismi, el-Muhiy (Hayat veren), el-Mümit (Öldüren), en-Nafi (Fayda veren), ed-Dârr (Zarar veren) gibi zıt anlamlı cemâl ve celâl isimlerini kendisinde toplayan toplayıcı isimdir. Allah, kullarına, ed-Dârr ismiyle hastalık verebileceği gibi eş-Şafi ismiyle de şifa

verir. Allah, kullarına el-Muhiyî ismiyle hayat verebileceği gibi el-Mümit ismiyle de öldürebilir. İşte ilahî isimler arasındaki zıtlıklar ve Allah'ın mecma'ul ezdâd¹⁹⁰ yani zıtların toplamı oluşu, âlemde birbirinden farklı sonuçların ortaya çıkmasının asıl sebebidir. Bu bakımdan, âlemde, kötü, zararlı olarak görülen şeylerin ortadan kalkması mümkün değildir. Dolayısıyla, âlemde, belâ-afiyet, iyi-kötü, faydalı-zararlı vb. durumların varlığı zorunludur.¹⁹¹ İbn Arabî, bu durumu, şöyle ifade etmektedir:

Âlem, ilahî isimler nedeniyle bedbaht (şakî) ve mutlu (saîd) diye ayrılmıştır. Çünkü ilahî mertebe, özü gereği, âlemde belâ ve afiyetin bulunmasını ister. (...) Âlemde belâ ve afiyeti gördüğümüzde şöyle dedik: Bunlar için bir şart bulunmalıdır. Bu şart, Hakk'ın Belâ Veren, Azap Eden ve Nimetlendiren diye isimlendirilen bir ilah olmasıdır.¹⁹²

Rahmet kelimesini, Allah'ın, herhangi bir varlığa, varlık bahşetmesi anlamında kullanan İbn Arabî'ye göre, iyilikler gibi bütün kötülükler ve günahlar da, Allah'ın rahmetinin kuşattığı varlıklardandır. Çünkü Allah, "Benim rahmetim her şeyi kuşatmıştır"¹⁹³ buyurmuştur. İbn Arabî'ye göre rahmet, varlık gibi, zıddı olmayan bir kavram olup iki aşamalıdır. Birinci aşamada rahmet herhangi bir ayırım olmaksızın her şeyi var eder. Rahmet açısından var etmek iyi-kötü, güzel-çirkin faydalı-zararlı gibi durumları önceleyen bir şey değildir ve bu birinci aşamada iyi ve kötü dikkate alınmaz. İkinci aşama ise iyi ve kötünün ortaya çıktığı aşamadır. İbn Arabî'ye göre, bir şeye ancak var olduktan sonra iyi veya kötü hükmü göreceli olarak verilebilir. ¹⁹⁴

Not: Bu yazı makale, köşe yazısı vs. gibi akademik bir yazı değildir. Sadece ders notu olarak kullanılmaktadır

İbn Arabî'ye göre melekler, ilahî isimlerden el-Hâdî isminin, şeytan ise el-Mudill isminin mazharıdır. Şeytanın bu âlemdeki görevi, tabiiyeti altında bulunan sayılamayacak kadar çok olan ruhlarla insanları saptırmak, şaşırtmak, iğvâ etmek²⁰¹ ve insanı mutluluğa götüren şeyi yapmasını engellemektir.²⁰² Bu durum Kur'an-ı Kerim'de şöylece bildirilmektedir:

Ey iman edenler! Şeytanın adımlarını takip etmeyin. Kim şeytanın adımlarını takip ederse, muhakkak ki o, edepsizliği (yüz kızartıcı suçları) ve kötülüğü emreder. Eğer üstünüzde Allah'ın lütuf ve merhameti olmasaydı, içinizden hiçbir kimse asla temize çıkamazdı. Fakat Allah dilediğini arındırır. Allah iştir ve bilir."²⁰³ "(Resûlüm!) Görmedin mi? Biz, kâfirlerin üzerine, kendilerini iyice (isyankârlığa) sevk eden şeytanları gönderdik."²⁰⁴ "Onları mutlaka saptıracağım, muhakkak onları boş kuruntulara boğacağım, kesinlikle onlara emredeceğim de hayvanların kulaklarını yaracaklar (putlar için nişanlayacaklar), şüphesiz onlara emredeceğim

de Allah'ın yarattığını değiştirecekler» (dedi). Kim Allah'ı bırakır da şeytanı dost edinirse elbette apaçık bir ziyana düşmüştür.”205 “Şeytan sizden pek çok milleti kandırıp saptırdı. Hâlâ akıl erdiremiyor musunuz?206

Dünyamızdaki göreceli iyilik ve kötülük durumlarının kaynağı ne olduğu meselesi hakkında İbn Arabî'nin oldukça net görüşlere sahip olduğunu görmekteyiz. Şöyle ki, İbn Arabî'ye göre, kötülük olarak nitelendirilen şeylere olduğu gibi iyi ve kötüdeki göreceliğe de ilahî isimler kaynaklık etmektedir. Düşünürümüzün ilkesel olarak kabul ettiği bu anlayışı, zehir örneğinden hareketle daha iyi anlayabiliriz. Zehir, esas itibarıyla ne iyi ne de kötüdür. Şöyle ki, İbn Arabî'ye göre, ilahî isimler el-Hâdi-el-Mudill, en-Nâfi'-ed-Dârr ve el-Mu'izz-el-Müzill örneğinde olduğu gibi birbirlerine zıddır. Örneğin zehir, kendisinden zararın ortaya çıkmasının esas olduğu ed-Dârr isminin mazharıdır. Ancak zehir, hastalara yeterli miktarda verilirse zehirden eş-Şâfi isminin mazharı olur ve fayda ortaya çıkar. Fakat aynı zehir, çok miktarda verilirse bu sefer de hastayı öldürür. O zaman da zehir, el-Mümît isminin mazharı olur. Fakat işlevsellik bakımından ed-Dârr isminden zararın, eş-Şâfi isminden ise faydanın ortaya çıkması asıldır.312

Zehir örneğinde de açıkça gördüğümüz üzere, ilahî isimler, kendilerine özgü hakikatleri bakımından birbirlerinden farklı anlam ve hakikate sahiptirler. İbn Arabî, işte buradan hareketle, âlemdaki şeyler hakkında verilen farklı hükümlerin ilahî isimlerdeki farklılığa dayandığı sonucunu çıkarmaktadır.313 Ancak, burada şu hususu ifade etmeliyiz ki, ilahî isimlerin etkisiyle ortaya çıkan şeylerin hiçbirisi asla kötülük olarak nitelendirilemez. Bunun sebebi ise ister faydalı ister zararlı ister üzücü ister sevindirici olsun âlemde ortaya çıkan her şeyin mutlak hayır olan Allah'ın vekilleri olarak âlemde işlev gören ilahî isimlerin etkisiyle meydana gelmesidir.314

Fiillerin İnsana Nispeti

Bilindiği gibi Mutezile insan fiillerinin belirleyicisidir derken Eşarilik ise, insanın fiillerini Allah belirlemektedir der.

İbn Arabî, fiillerin insana nispet edilmesini ilahî isimler açısından da temellendirmektedir. O, konu hakkındaki düşüncesini ortaya koyarken Allah'ın el-Hâlik ve ez-Zâhir isimlerine dayanır. Şöyle ki, İbn Arabî'ye göre fiillerin, insana nispeti, Allah'ın el-Hâlik isminin tecellisiyle olmaktadır. Burada iki aşamalı bir durum söz konusudur. Öncelikle Allah, eşyanın var edilmesi konusunda bilgi oluşturur, bu doğrultuda kendi nefsinde (ilminde) en mükemmel ve en güzel bir şekilde varlıkları yaratır. Sonra onları insan eliyle var ederek ortaya çıkarır. Böylece o varlık, ilahî bir takdirle yaratılır. İbn Arabî'ye göre eğer böyle bir süreç düşünülmezse, o zaman teklifin

geçerliğinin bir anlamı kalmaz ve Allah Teâlâ'nın: "İyi iş yapan kendi yararına, kötü yapan da kendi zararına yapmıştır. Yoksa Rabbin, kullara zulmedici değildir."383 sözü geçersiz olur. İbn Arabî'ye göre insanlara izafe edilen bütün eylemler, her ne kadar Allah'ın fiili olsa da Allah'ın ilmindeki kesinlik, sonra icattaki kula nispet düşünülmezse ayette ifade edildiği üzere eylemler insana nispet edilmezdi.384

İkinci olarak ez-Zâhir ismine dikkat çeken İbn Arabî'ye göre, insanlardan ortaya çıkan fiiller, Allah'ın ez-Zâhir isminin eserleridir.385 Ancak burada şu hususu belirtmeliyiz ki fiillerin yaratıcısı, her ne kadar Allah olsa da fiiller her bakımdan Allah'a izafe edilemez. Şayet biri, insanın özgür iradesini hiçe sayarak iyi olsun kötü

Not: Bu yazı makale, köşe yazısı vs. gibi akademik bir yazı değildir. Sadece ders notu olarak kullanılmaktadır